

Таким чином, українські військові організації доби Центральної ради відіграли значну роль у загальнонаціональному визвольному русі цього періоду. Значний внесок вони зробили щодо усвідомлення вояками-українцями російської армії своєї національної належності, їхньої культурної освіти, інформаційного забезпечення їхньої життєдіяльності тощо. Проте ні Український Військовий генеральний комітет, у подальшому Генеральний секретаріат військових справ та Військове міністерство УНР, ні Всеукраїнська рада військових депутатів, ні численні національні ради, комітети, гуртки, клуби та громади у військах не мали чітких орієнтирів в ідеологічних питаннях, на яких би ґрунтувалася вся їхня робота, зокрема, щодо ведення агітації та пропаганди. Взагалі військова політика Центральної ради упродовж довгого часу не мала єдиної концепції, яка б була відповідним підґрунтям як для національного військового будівництва, так і для діяльності українських військових організацій.

Використання матеріалів дослідження сприятиме усуненню деяких догматичних підходів в оцінці місця та ролі українських військових організацій у національно-визвольному русі доби Центральної ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.), допоможе уникнути можливих помилок у справі розбудови гуманітарної складової Збройних сил України.

Гай-Нижник П.П. (Київ)

**ГРОШОВА ПОЛІТИКА УРЯДУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ
І ДІЯЛЬНІСТЬ Х. БАРАНОВСЬКОГО НА ПОСАДІ
ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ ФІНАНСІВ
(15 червня – 12 серпня 1917 р.)**

У статті висвітлюється грошова політика уряду Центральної ради влітку 1917 р. Автор переконаний, що діяльність Х. Барановського на посаді генерального секретаря фінансів поглибила фінансову розруху в підпорядкованих Центральній раді губерніях, призвела до анархізації в провінції й прискорила відцентрові тенденції по всій Україні.

Логічний розвиток наслідків Лютневої (1917 р.) революції сприяв культурно-політичному відродженню українства і само собою висунув нагальну потребу відчутних політичних та економічних реформ і перетворень. Центральна рада спромоглася висунути лише гасло культурного відродження й автономії для України, хоча й саме на той час, як можливо ніколи, був слушний момент для успішного здобуття державності українським народом. На жаль, його провідники, чудово розуміючи це, залишилися у своїй переважній більшості старими драгоманівцями і малоросами соціалістичної забарвленості, відстаючи подекуди в національній еволюції від певних кіл простого вояцтва, робітництва і селянства.

А про те, що можливість усамостійнення України на часі була реальною, розуміли тоді всі, від Керенського до Грушевського. Про це свідчать слова самого голови Центральної ради, який 19 травня 1917 р. у приміщенні Педагогічного музею (де розташовувалася Центральна рада) заявив тому ж таки Керенському: "Ми мислимо Україну нероздільно з Федеративною Республікою Російською. Якщо б ми прагли до повної незалежності, то ми б зовсім означено так питання і поклали, тим більше, що обставини дозволяють так ставити питання..."¹

М.Грушевський, власне, й раніше висловлював подібні капітулянтські й замирюючі думки. Так, наприклад, у своїй першій пореволюційній статті в "Новій Раді" (25 березня 1917 р.) під назвою "Велика хвиля" визнаний авторитет тогочасної української революційної демократії зазначав: "Нема нічого більше помилкового, як витягати тепер старі українські петиції й подавати їх наново Правительству як наші домагання... Те, чого ми добивалися п'ять, чотири, три, навіть рік тому, коли б дане було тоді, було б прийнято українським громадянством з широю подякою..., але воно ніяк не може вважатися задоволенням українських потреб, "розв'язанням українського питання" для даного моменту! Українського питання вже нема. Є вільний, великий український народ, який буде свою долю в нових умовах свободи.. Потреби і домагання України розгортаються в усій широті"². Ним було виразно обмежено претензії України лише до рамок автономії.

Таку ж позицію голова, лідер Центральної ради висловив і на сторінках виданої 1917 р. у Києві своєї книжки "Звідки пішло українство і до чого воно йде", де червоною ниткою крізь загальний текст читається: "Українці не мають заміру одривати Україну від Росії. Коли б вони мали такий замір, вони виступили б щиро і одверто з такими гаслами – бо тепер за се вони б нічим і не ризикували"³. І далі: "Українці не мають наміру відділитися від російської республіки. Вони хочуть задержатися в добровільній і свободній зв'язи з нею. [...] Українці не мають бажання від когось відділюватись, відмежовуватись"⁴. Один з провідних діячів тогочасного українського політикуму С.Шелухін підтверджував ці антисамостійницькі погляди чи не усіх вождів Центральної ради, згадуючи: "В 1917 році я перший виступав в Українській Центральній раді з історико-правовим умотивуванням державної суверенності українського народу... з того моменту, як не стало царя, тобто з 28 февраля 1917 року. Я виступив проти Грушевського, Антоновича, Дорошенка, Шульгіна, Мартоса і ін., які були проти самостійності України і стояли за підпорядкування її

¹ Центральный державный архив вищих органів України (далі – ЦДАВО України), ф. 1115, оп. 1, спр. 16, арк. 14-16 зв.

² *Грушевський М.* Велика хвиля // Нова Рада. – 1917. – 25 березня.

³ *Дорошенко Д.* Історія України 1917-1923 рр. – К.: Темпора, 2002. – Т. 1. Доба Центральної Ради. – С. 12.

⁴ Там само. – С. 14.

московській владі”¹. Отже, самостійники залишалися в глибокій меншості і не могли вплинути на загальний автономісько-федералістський курс Центральної ради.

Як підсумок таких переконань майже всіх діячів Центральної ради, 10 червня 1917 року з’явився перший її Універсал, що проголошував автономію України у складі єдиної Росії. В Універсалі радівські керманічі відверто повідомили своєму народові, що причиною такого їхнього політичного демаршу стала невдала місія їхніх делегатів до уряду Львова: “Ми вислали до Петрограду своїх делегатів (послів), щоб вони представили Російському Тимчасовому Правительству наші домагання”². Серед найголовніших вказувалася й вимога, “щоб певна частина грошей, які збираються у Центральну Казну з нашого народу, була віддана нам, представникам сього народу, на національно-культурні потреби його”³.

Не маючи засобів для керівництва країною і водночас відчуваючи хронічну нестачу коштів, Центральна рада своїм Першим Універсалом агітує українців запровадити добровільне самооподаткування: “Треба дужих сміливих рук. Треба великої народньої праці. А для успіху тої праці насамперед потрібні великі кошти (гроши). До сього часу український народ всі кошти свої оддавав у Всеросійську Центральну Казну, а сам не мав, та немає й тепер від неї того, що повинен би мати за се.

І через те ми, Українська Центральна рада, приписуємо всім організованим громадянам сел і городів, усім українським громадським управам і установам з 1-го числа місяця липня (июля) накласти на людність особливий податок на рідну справу і точно і негайно регулярно пересилати його в СКАРБНИЦЮ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ”⁴. Проте народ не поспішав сплачувати податків добровільно, ще й паралельно старій російській, новій (хоч і українській) владі, яка практично влади по Україні не мала. Розбещений революцією і примарними ідеями соціалізму, він вирував, мітингував, розподіляв і прагнув владарювати.

Тим часом, розуміючи непевність свого становища, але відчуваючи нагальну необхідність в організації апарату управління проголошеної автономної України, 15 червня 1917 року “Комітет Центральної ради на останнім засіданні (15 іюня) ухвалив організувати Генеральний Секретаріят Української Центральної ради, який має завідувати справами внутрішніми, фінансовими, продовольчими, земельними, хліборобськими, міжнародними і іншими в межах України і виконувати всі постанови Центральної ради, які цих справ торкаються”⁵. Новозаснований крайовий самоврядний уряд розташувався в Києві на

¹ ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 208, арк. 149; *Смірнов С.* Сергій Шелухін. Життя і діяльність (до 130-річчя з дня народження) // *Генеза*. – 1994. – № 2. – С. 156.

² *Вісти з Української Центральної Ради*. – 1917. – № 9. – травень.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ *Народня воля*. – 1917. – 17 червня.

вулиці Хрещатик у будинку за № 38¹. Очолив Генеральний секретаріат і Генеральне секретарство внутрішніх справ відомий письменник, соціал-демократ В.К.Винниченко, а генеральним секретарем фінансових справ було призначено не менш відомого кооперативного діяча Х.А.Барановського².

На В.Винниченка, як голову національного уряду, покладалися великі надії. Сучасники захоплювалися його колосальною енергією та організаторськими здібностями³. Так, наприклад, А.Ніковський змальовував

¹ Нова Рада. – 1917. – 24 вересня.

² Народня воля. – 1917. – 17 червня.

Барановський Христофор Антонович (19 грудня 1874, с. Немирівці, Бердичівський повіт, Київщина – 7 травня 1941, м. Сан-Пабло, Бразилія) – громадський і державний діяч, один із лідерів українського кооперативного руху. Народився 1874 р. у селянській родині на Київщині. Незважаючи на відсутність середньої та вищої освіти, завдяки своїм здібностям висунувся як талановитий фінансист українського кооперативного руху. Вважався одним з кращих знавців кооперативної справи. 1907-1917 рр. – директор, голова правління (1911-1917 рр.) Союзбанку в Києві. Редактор журналу Союзбанку “Комашня” (органу кредитових кооперативів). 3 березня 1917 р. – член Виконавчого губернського комітету Київщини. 1917 р. – голова управи Українського народного кооперативного банку (Українбанку).

17-28 березня 1917 р. – голова Першого губерніяльного кооперативного з'їзду Київщини, який перетворився в першу прилюдну українську маніфестацію. Делегований до Центральної ради кооперативними організаціями України. Член Комітету (виконавчого органу) Центральної ради, що пізніше отримав назву “Мала рада”. У травні 1917 р. – член делегації на переговорах з Тимчасовим урядом Росії щодо автономії України. Член Виконавчого губернського комітету Київщини. У червні-серпні 1917 р. – генеральний секретар фінансів УНР. В липні 1917 р. разом з В.Винниченком та М.Рафесом представляв на переговорах з Тимчасовим урядом у Петрограді вироблену Центральною радою Конституцію автономного устрою України під назвою “Статут вищого управління України”. По від'їзді В.Винниченка та М.Рафеса скликав нараду з комісарами українських губерній М.Суковкіним (Київщина), А.Вязловим (Волинь), А.Лівницьким (Полтавщина), М.Іскрильським (Чернігівщина), М.Страдомським (місто Київ) та Д.Дорошенком (край Галичина та Буковина), яка подала до Центральної ради пораду прийняти до виконання “Тимчасову Інструкцію для Генерального Секретаріату Тимчасового правління на Україні”, вироблену 17 серпня 1917 р. 3 25 березня 1918 р. – член спільної торговельно-економічної комісії (з української сторони) між УНР та Центральними державами, передбаченої умовами Берестейського договору. Член україно-німецько-австрійської фінансової комісії про встановлення розрахункових валютних курсів між УНР і Німеччиною та Австро-Угорщиною (березень-квітень 1918 р.).

За Гетьманату П.Скоропадського у 1918 р. – член Фінансового комітету (з 10 травня 1918 р.); член фінансової комісії по виробленню фінансової угоди між Українською державою, Німеччиною та Австро-Угорщиною, що була заключена 15 травня 1918 р.; член делегації Української держави на мирових переговорах з РРФСР. Один з підписантів тексту Договору про припинення ворожих дій і відновлення залізничної комунікації між Українською державою та РРФСР від 12 червня 1918 року. 1919 р. – директор Українбанку, радник Центрального Українського сільськогосподарського союзу і Всеукраїнського кооперативного страхового союзу. 1920 р. – міністр фінансів УНР в уряді В.Прокоповича. Емігрував до Німеччини, а згодом до Бразилії, де й помер 5 травня 1941 р. у Сан-Пабло (Сан-Пауло) [Вітанович І. Історія Українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – К.: Темпора, 2002. – Т. 1 – С. 51, 54, 69-70, 86, 108-109; Т. II. – С. 113-114, 203; Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – Т. 2. – С. 351; Пришляк Я. Шляхами кооперації – до економічного відродження України. – Монреаль; Стрий, 1994. – С. 34].

³ Старовойтенко І. Елістотичний діалог Є.Х.Чикаленка з А.В.Ніковським (1908-1921) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2003. – Вип. 7. – С. 333.

Є.Чикаленку чесноти голови Генерального секретаріату з присмаком певної ейфорії: “Орієнтується швидко, енергія колосальна; рішучий і простий; єсть просто таки державна інтуїція і непохитний, правдивий, послідовний демократизм. Це велика радість бачити розмах цієї людини”¹.

Новоствореному урядові слід було негайно домогтися вирішення фінансової проблеми. Незважаючи на те, що уряд був сформований, як згадує директор Департаменту промислу І.Фещенко-Чопівський, “міністри не знали, з чого починати, директори департаментів тим менше”². Центральна рада все більше і більше відчувала нестачу коштів, що примушувало її провідників більш рішуче взятися до розв’язання питання грошового забезпечення. Вірогідно, завдяки саме цим вищенаведеним упередженням, повільне поступове відмежування України від Петрограда почало передбачатися швидше через тиск “голоду” коштів, аніж із свідомою метою започаткування власної грошової системи. Саме такий існуючий стан речей змушує Центральну раду замислитися над підготовкою механізму свого фінансового самозабезпечення.

Невдовзі в Києві розпочала роботу V сесія Центральної ради, що тривала з 20 червня до 1 липня 1917 року. 23 червня 1917 р. М.Грушевський оголосив обставини, які змусили сформувати Генеральний секретаріат, не дочекавшись початку сесії загального представницького органу. Генеральний секретаріат став виконавчим органом Центральної ради (фактично – урядом) і підмінив її Комітет. Його формування здійснювалося за принципом коаліційного розподілу посад між партіями, а Комітет ради ставав з того часу “Малою Центрально радою”³, що мала виконувати “законодатні функції в проміжках між двома сесіями” Центральної ради³.

Сесія показала різне розуміння провідними діячами ради поняття автономії. Протягом тривання сесії окремі члени Центральної ради змушені були активно переконували її учасників в необхідності осягнення Україною повноосяжного змісту автономного управління не лише в культурно-національній сфері, а й у області фінансово-економічній. Так, наприклад, революційний демократ О.Шульгин (23 червня 1917 р.) вимагав твердо заявити лише, “що ми маємо владу крайову, котра має певні функції: саме підготовлять автономію, переводити українську владу, творити статут автономії; творити

¹ Лист Ніковського А.В. Чикаленку Є.Х. від 20 вересня 1917 р. // Пам’ять століть. – 1997. – № 5. – С. 39.

² *Фещенко-Чопівський І.* Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної Ради та Директорії. – Житомир: Житомирський вісник, 1992. – С. 36.

³ Тогочасний директор Департаменту промисловості, а пізніше й міністр торгу і промисловості в уряді Директорії УНР, згадував з приводу утворення Малої ради: “Внаслідок великого чисельного складу Українська Центральна рада була “неповоротка” в своїх діях, коли перебіг подій вимагав швидких децизій. Для того утворено було Малу раду числом в 40 членів. Однак і це ненадовго допомогло” [Фещенко-Чопівський І. Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної ради та Директорії. - Житомир: Житомирський вісник, 1992. – С. 35.

³ Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – № 13. – липень.

українську школу, ставити економічні завдання. У[країнська] Ц[ентральна] Р[ада] працювала в цьому напрямі і раніше, але не підіймала справ економічних. Тепер саме життя поставило на чергу сі питання¹. Соціаліст-революціонер Ковалевський (26 червня 1917 р.) при обговоренні проекту декларації Генерального секретаріату, зазначаючи, що в ній лише намічено план роботи, наголошував: “Треба зазначити важніші пункти, зачеплені в декларації. Перше – се порушення фінансової політики, котра, як відомо, грає велику роль. Може, завдяки поганій фінансовій та економічній політиці український народ доведено до нинішнього його становища. Ми вважаємо, що Центральна рада і Генеральний секретаріат повинні закласти основи фінансової політики і привести до створення українського бюджету”².

Проте зачитуючи на V сесії Центральної ради 26 червня 1917 р. “Декларацію” Генерального Секретаріату, його голова з приводу грошової політики уряду Центральної ради виголосив: “Маючи на увазі, що той стан, який зайняла Центральна рада, є стан будування нового політичного життя на Україні з усіма наслідками, які випливають з цього стану, Генеральний секретаріат у фінансових справах вважає необхідним розробити основи фінансової політики на Україні.

Звісно, фінансові справи ми не можемо зразу ставити на цілком державний ґрунт, а повинні обходитись поки що засобами, які мають в своїй основі майже виключно моральну силу. Одначе разом з цим мається па думці вести підготовчу працю так, щоб Україна у фінансових справах могла стати на цілком державний ґрунт, тоді, коли їй прийдеться ці справи впорядковувати, яко автономній державі”³. Що ж до слів, що уряд Центральної ради на той час мав у своєму арсеналі “виключно моральну силу”, то в цім з В.К.Винниченком погодитися цілком можливо.

Д.Дорошенко, згадуючи події 1917 р., цілком слушно вказав на досить суттєву прогалину у вітчизняному державотворенні тих часів, яка полягала в ї в тому, що Україну вкрила сітка не національних організацій (чи державних структур), а партійних органів, які національну справу ставили як формальне гасло для проведення виключно соціальних завдань⁴. Крім цього, ним було відмічено ще один, не менш важливий чинник, що гальмував шлях до державного будівництва: “Виявився великий брак інтелігентних сил на провінції. Київ стягнув до себе значне число активніших українських діячів, і на місцях не було кому проводити директиви, що подавалися з центру. До того ж виявилося, що майже по всіх більших містах України провід захопила російська та зросійщена демократія, яка дуже противилася проведенню в життя українських домагань, особливо ж вороже

¹ Там само.

² Там само. – № 14. – серпень.

³ Вісти з Української Центральної Ради. – 1917. – № 10. – червень; Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Відень: Український Соціологічний Інститут, 1921. – Т. 1. – С. 80.

⁴ Дорошенко Д. Вказана праця. – С. 63.

ставилась вона до автономії України. Це все виразно можна побачити, коли поглянути, як розвивалося в перші місяці революції громадське життя в таких містах як Катеринослав, Одеса, Харків, Полтава, Чернігів, Житомир та інші значні міста на Україні”¹. Проте саме тоді уряд Центральної ради мав би (і міг би) реально розпочати розбудову апарату державного управління на всій території України засобами мобілізації державотворчих і фахових елементів з маси організованого революційно-активного народу, яких винесли на політичну арену хвилі національного відродження. На жаль і цього зроблено не було.

У ці ж дні, за час перебування представників петроградської влади у Києві 28-30 червня 1917 р., на основі угоди між Центральною радою та Тимчасовим урядом, Україну було домовлено визнати останнім як окрему територіально-адміністративну одиницю Російської республіки зі своїм представницьким органом. Проте то був окреслено певний крок відступу автономної України, політична поразка провідників Центральної ради, зумовлена їхньою неспроможністю опанувати фінансово-економічною ситуацією на терені, що вона представляла, в поєднанні з автономістською хворобою відчуття неповноцінності державотворчих можливостей українства, а по суті справи, самих себе.

Так, приміром, на розгляді 27 червня 1917 р. доповідей генерального секретаря фінансів ”Про загальні основи найближчої роботи у фінансових справах” та ”Про систему та норми оподаткування населення”, обговорюючи питання податкових зборів, Х.А.Барановський щодо техніки збору податків ситуацію, що склалася, характеризував риторичною фразою: ”Не маємо апарату для зібрання, а анархістами бути не хочемо”². Подібні думки висловлювали й інші виступаючі, але щодо пошуку шляху для вирішення проблеми кроків зроблено не було. Обговорювалися лише зміст і форма податків.

Тезово міркування генерального секретаря фінансів Х.Барановського щодо загальних основ найближчої роботи у фінансових справах виглядали наступним чином: ”а) ніякий податок не може бути установлений без затвердження пленарним зібранням Ц[ентральної] ради; б) ніякі видатки та розходи не можуть бути виплачені без затвердження пленарним засіданням Центральної ради та Генерального секретаріату; в) Генеральному секретаріатові дозволяється робити грошові позички для задоволення потреб Ц[ентральної] ради, причому позички на строк більше одного року можуть бути зроблені тільки з дозволу пленарного засідання Ц[ентральної] ради, а позички на строк не більше року – по постанові об’єднаного засідання Комітету ради та Генерального секретаріату; г) Генеральний секретаріат має право погодитись з якоюсь банковою установою, щоб вона взяла на себе обов’язки обслуговування фінансової потреби Ц[ентральної] ради, і д) всі розходи і доходи контролюються ревізійною комісією, яка

¹ Там само.

² Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – № 15/16. – вересень.

обирається загальними зборами Ц[ентральної] ради і про свої ревізії складає перед Ц[ентральною] радою справоздання”¹.

Що ж стосується податкової справи, то Х.А.Барановський рекомендував завести в Україні прогресивне податкування, обпершись на норми податкування, встановлені російським урядом, лише зменшивши його ставки в чотири рази. Проте офіційно можливим його збирати пропонувалося з 1 серпня 1917 р., коли почнетися стягнення і загальноросійського податку в Україні. За умов же, що гроші уряду були потрібні вже одразу секретар фінансів пропонував стягувати ще по 3 руб. з кожної сім’ї” з тим, що при введенні податку, кожний, хто цей податок заплатив, матиме право відчислити з своєї норми цих 3 крб.”². Збирати податки, на думку доповідача, за пропозицією Генерального секретаріату, могли б кооперативи, земські установи, деякі банки та інші установи³.

Доповідь, явно підготовлена наспіх, викликала жваве обговорення і справеливу критику присутніх. Так, Любинський (націонал-революціонер) одразу ж заявив, що проєктований посімейний податок є гіршим за той, про котрий говорилося в Універсалі, і зауважив, що за умови його (податку) прийняття доведеться скасовувати постанову Універсалу. Крім того, відзначив він, “посімейний налог ляже тягарем на селян переважно, бо сім’ї поміщика заплатити 3 крб. негрудно”⁴. Есер Рубас з цього приводу додав, що скасовувати податок, встановлений Універсалом не слід, але й податок на землю мусить залишитися. Що ж до посімейного податку, то він запропонував, що такий “повинен залишитись для тих, хто землі не має”⁵.

У свою чергу Коваленко висловив небезпідставну думку, що Генеральний секретаріат вніс вищевказаний проєкт через те, що не мав часу виробити кращої системи оподаткування. Стосовно, власне, суперечностей проєкту Х.Барановського виступаючий зауважив: “Обложити сім’ї неможливо. У нас давно не практикувалось. Та і сім’я буває різна, особливо тепер, під час війни, коли в одній сім’ї залишилась лише жінка або жінка і діти, а єсть, з другого боку, сім’ї, де єсть кілька жонатих. Бачимо нерівність. Для одних податок буде легким, а для других тяжким. Універсал уже розійшовся, зроблені заходи, щоб виповнити оподаткування, установлене ним, і скасування того податку викличе негарне враження. В останні часи у нас рідко практикувалась система податку оподаткування, нарешті зовсім зникла, замінившись оподаткуванням землі, і повернення його викличе неприхильність населення. Крім того, генеральний секретар не сказав, чи сей податок добровільний чи обов’язковий. Ми бажали б, щоб не порушувати оподаткування, заведеного Універсалом; нехай Генеральний секретаріат

¹ Нова Рада. – 1917. – 28 червня.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

представить нам другу систему оподаткування замість спроектованого ним посімейного”¹.

Соціал-демократ Огородній, підтримуючи прагнення спертися в цій області на українізовані земства та кооперативи, категорично заявив: “Система ж оподаткування сім’ї не витримує критики, бо сім’ї неоднакові, зарібки їх також. Для потреб переведення автономії України треба багато грошей, але нехай той більше платить, хто більше має. Пропоную завести прогресивно-подоходний податок, податок, котрий мав би моральну силу”². Його підтримав Збаражський, який емоційно зауважив, що коли слухав проект посімейного оподаткування, то негайно “переніся в ті бажані времена, коли Володимир Святий, а за ним Ярослав Мудрий збирали податки “від диму”. Але тоді не було соціалістів, і ніхто й не догадувався про прогресивно-подоходний налог, котрого тепер вимагають соціалісти і взагалі демократи”³. Виступаючий підтримав вимогу запровадження прогресивно-подоходного податку і висловив протест проти податку “від диму” у будь-яких його варіаціях. Він підтримав той податок, який було встановлено Універсалом, але з зауваженням, що “тільки треба зробити його також прогресивно-подоходним і установити його треба незалежно від загальнодержавного прогресивно-подоходного налогу”⁴.

Надалі слово знов взяв Коваленко, який зауважив, що з огляду на вкрай нагальну потребу віднайти кошти, слід зупинитися на такій системі, яка якомога скоріше приведе генеральне секретарство фінансів до мети. Тому він запропонував погодитися на стягування по 3 руб. з сім’ї, але за умови, що така сім’я мала б прибутків завбільшки 1 тис. руб. на рік⁵. З свого боку представник селянства Марцинюк заперечив: “Платіж від душі пригадає подушне, котре нам в’їлось в боки. Сім’ї неоднакові. Найкращим буде податок від десятини”⁶.

Чи не єдиний, хто став на відносний захист податкового проекту генерального секретаря був Пугач, який спробував пояснити, що в основу офіційного податку планувалося покласти саме прогресивно-податковий механізм. Але зауважував оратор, “для зібрання сього податку потрібен апарат, котрого ми не маємо, через се мається на увазі використати те, що з 1 серпня Тимчасовий уряд заводить по цілій Росії прогресивно-подоходний налог”⁷. “Свою національну справу ми ведемо окремо. Загальнодержавні обов’язки, – наголосив він, – ми виконуємо і довго ще будемо виконувати, доки справа у нас не буде налажена. До прогресивно-подоходного налогу ми готуємся. Він буде з 1 серпня [1917 р.] Тоді ми прилучемо себе до апарату. Але до 1 серпня гроші нам також потрібні. Остається або покинути думку дістати гроші зараз, або

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

якимсь чином взяти їх тепер же. В докладі т.Барановського сказано, що оподатковуються сім'ї, котрі можуть заплатити 3 крб., хто не може, ті не заплатять, бо такі і послі, після заведення прогресивно-подоходного налогу, платити не будуть. Тут нема жодної несправедливості. Зараз ми берем зі всіх однаково, але коли будемо збирати прогресивно-подоходний налог, то хто повинен буде платити більше, тоді з того більше і візьметься. Вбачаючи в проекті Генерального секретаріату ідею і початок прогресивно-подоходного налогу, пропоную затвердити його”¹.

Зі своїми аргументами до захисту урядового проекту долучився й генеральний секретар фінансів: “В докладі звернуто увагу на прогресивно-подоходний налог. А опріч нього заводиться ще і посімейний. Він являється податком тимчасовим. Опріч того, він заводиться перед прогресивно-подоходним. Щоб завести прогресивно-подоходний налог, треба багато часу. В Росії його заведено ще в 1916 р., але досі по ньому не прийнято ані одної копійки. Хоч заведення його остаточно призначено на 1 серпня [1917 р.], але великий сумнів, чи це вдасться зробити. Грошей більше зараз має той, хто працює: швець, скажімо, в селі має більше від селянина, котрий має 10 десятин. А городські землі, котрі коштують мільйони за десятину? Оподаткування по 10 коп. з десятини при сих умовах було б дуже нерівним. Приймаючи се на увагу, – продовжував захищати проект Х.Барановський, – Генеральний секретаріат вирішив установити посімейний податок, бо він тимчасовий, одноразовий і має статистичне значення, бо покаже, скільки у нас на Україні сімей, котрі “дозріли” до державного розуміння справ. Хоч 10 коп. з десятини заплатити легше, але зібрати їх трудно. Хоч при посімейному налогові поступленій буде менше, але сума буде більша”². Наприкінці промови генеральний секретар фінансів, змальовуючи техніку збору податку, вказує на фактично патову ситуацію, що склалася для Центральної ради та її виконавчого органу: “Не маємо апарату для зібрання, а анархістами бути не хочемо”³.

Проте доводи Х.Барановського, вочевидь, не переконали присутніх. Селянин Пиленко висловив думку, що “коли сказати нам в селі, що кожду сім'ю обложити на 3 крб., то се внесе велике незадоволення”. “Коли ж брати податок від десятини, – продовжив він, – то всі охоче згоджуються. А ті, що не мають землі, як от ремісники, ті нехай платять 1 крб., чи як?”⁴ Інший селянин Касіка додав, що “неможна допустити таких, котрі мають млини, садок тощо. Ось таких потрібно области непременно”⁵. Інший член Центральної ради Томашевський зауважив, що прогресивно-подоходний податок можна буде запровадити лише тоді, коли його буде введено по всій Росії, додаючи при цьому, що

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

посімейний податок буде непопулярним. Разом з тим виступаючий вказав на необхідність винайдення нової системи, проте жодних пропозицій не запропонував¹.

Думку попередника про непопулярність посімейного податку підтримав і соціал-демократ Єремів, наголошуючи, що його запровадження є небезпечним і може призвести до втрати популярності й самої Центральної ради. Крім того, він застеріг, що бажання скасувати добровільний податок, встановлений Універсалом, “може показати, що ті, хто видали Універсал, Центральна рада, самі стоять на [не]твердому ґрунті”². Есер Панченко запропонував скористатися для оподаткування тих, хто не має землі статистичними даними з земств, а есдек Касяненко, підтримавши думку про непопулярність посімейного (хоч і добровільного) податку, висловився дивитися на нього як на позику: “хто заплатить тепер 3 крб., той їх не заплатить при заведенні прогресивно-подоходного налогу”³. При цьому він зауважив, що краще було б запровадити якусь пропорційність.

На непопулярність посімейного оподаткування, яке скрізь може викликати обурення та підірве авторитет Центральної ради, звернув увагу й виступаючий Ільченко. Він підтримав думку про запровадження подесятинного оподаткування, вказуючи, що після виходу Універсалу селяни одразу ж почали втілювати його настанови в життя, а “ті ж, хто землі не має, а[ле] свідомі українці – ті самі обкладають себе 1% з свого місячного жалування”⁴. Член партії есерів селянин Личко, вказуючи на потребу рахуватися зі звичками і психологією народу, також виступив за податок лише з десятини, який за його свідченням селяни вже запроваджують і самі. Він також висловив думку щодо видання Центральною радою відозви до народу з закликком добровільно давати гроші “на рідну справу”, стверджуючи, що на нього люди відгукнуться⁵.

Генеральний секретар фінансів Х.Барановський, податковий проект якого так і не знайшов прихильників серед учасників сесії, змушений був поступитися і не досить впевнено виправдовуючись запропонував взагалі не виносити рішення з цього питання: “Справа з оподаткуванням завше і скрізь викликала найбільше дебатів і непорозумінь. Так і у нас. Може Генеральний секретаріат невдало взяв назву “податок”, бо в дійсності се не податок, а “единовременный взнос”. Вводячи в інструкцію^{**} до Універсалу 10 коп. з десятини, зробили помилку, бо дали селянам можливість думати, що, мовляв, коли настала Ц[ентральна]

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

** Згадувану Х.Барановським інструкцію до Універсалу було роздано делегатам II Всеукраїнського Військового з'їзду для роз'яснення на місцях значення автономії України та потреби створення і ролі самої Центральної ради, а також змісту I Універсалу [Українська Центральна рада. Документи і матеріали. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 1. – С. 540. – П.Г.-Н.

Р[ада], то і податки стали зовсім іншими. Це небезпечно, особливо маючи на увазі, що незабаром податки будуть збільшені в кілька разів у порівнянні з нинішнім. З огляду на це, пропоную не виносити жодної певної резолюції, а вибрати фінансову комісію для детального перегляду проекту”¹.

У результаті учасники зібрання ухвалили: “передати розгляд проекту до комісії, котра складається по 1 чоловіку з фракцій і груп з правом кооптації”². Тоді було визначено пропонувані склад фінансової комісії: К.С.Калиненко (соціал-демократ), Пиленко (соціаліст-революціонер), О.К.Рубас (соціаліст-революціонер), Хотовицький (трудолик), Я.Г.Христинч (позапартійний соціаліст) та Е.П.Томашевський (націонал-революціонер)³.

Доповідь генерального секретаря фінансів про оподаткування на українські справи обговорювалася тимчасовою фінансовою комісією, до складу якої увійшли: Х.А.Барановський (голова), К.С.Калиненко (писар, УСДРП), Хидченко (УПСР), О.К.Рубас (УПСР), Е.П.Томашевський (УНРП) Я.Г.Христинч (група позапартійних соціалістів), а також кооптовані особи: Т.Марценюк (УПСР), І.Діденко (УПСР), З.Філенко (УПСР) та В.Т.Шепель (позапартійний соціаліст). У зв’язку з тим, що ще на засіданні в Центральній раді “ніяких суперечок з приводу загальних основ найближчої роботи фінансового секретаріату не виникло”⁴, то комісією щодо цього аспекту було прийнято запропоновані попередньо такі пункти:

“1) ніякий податок не має вже бути установлений без затвердження пленарним зібранням Центральної Української ради;

2) ніякі видатки та розходи не можуть бути виплачені без затвердження бюджету пленарним зібранням Центральної ради або з дозволу цього зібрання, об’єднаним засіданням Комітету ради та Генерального секретаріату;

3) Генеральному секретаріатові дозволяється робити грошові позички для задоволення потреб ради, причому позички на строк більше одного року можуть бути зроблені тільки з дозволу пленарного зібрання ради, а позички на реченець не більше року – по постанові об’єднаного Комітету та Генерального секретаріату;

4) Генеральний секретаріат має право погодитись з якоюсь банковою установою, щоб вона взяла на себе обов’язки обслуговувати потреби Центр[альної] ради;

5) всі прибутки і видатки контролюються ревізійною комісією, яка обирається загальним зібранням Центральної ради і про свої ревізії дає Центр[альної] раді справоздання”⁵.

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Нова Рада. – 1917. – 1 липня.

Отже, Генеральному секретаріатові було надано право брати для потреб Центральної ради позики у приватних банківських установах.

Інша доповідь фінансового секретаря (щодо оподаткування), яка й викликала бурхливе обговорення в раді, у комісії також була сприйнята неоднозначно. Обговорення відносно оподаткування населення українським подходним податком та технічних питань його переведення, на відміну від проблеми податку поземельного, відчутних суперечок не викликало. Після довгих дискусій щодо поземельного оподаткування комісією було винесено такі рішення, які доповнювали п'ять попередньо прийнятих:

“1. Встановлюється на 1917 р. український прогресивно-подоходний налог в розмірі четвертини ставок загальноросійського подоходного налогу, і цей український налог платиться Центральній раді. Сей український подоходний налог має платити, незалежно від платні Російській державі, кожна особа, установа та підприємство, котрі оподатковані загальндержавним подоходним налогом.

2. Встановлюється український поземельний налог, яким оподатковуються на 1917 р. по 10 коп. з десятини усякі землі: селянські, приватних власників, церковні, монастирські і ті казенні, котрі здаються в оренду; за казенні землі, які здаються в оренду, платять орендарі.

Примітка 1. Сільськими земельними власниками вважаються ті, що мають землі полевої, усадебної або лісової не менше як 1 десятину.

3. Встановлюється на 1917 р. разовий заробітний податок, і всі кола населення сільського, містечкового і городського, а також усі установи і підприємства, які не підлягають подоходному налогу, мають в якийсь певний день, призначений Генеральним секретаріатом, оддати в У[країнську] Ц[ентральну] Р[аду] четвертику свого денного заробітку.

Примітка [2]. Хто в призначений день не матиме грошового заробітку, той має віддати Центральній раді четвертику грошового заробітку першого за призначенням Секретаріатом заробітного дня.

4. Позаяк вищенаведені податки призначаються на будівництво автономного ладу на Україні, то податкам сим підлягає все населення України, а також ті українці, які живуть поза межами України”¹.

Документ підписали Х.Барановський, О.Рубас, Хидченко, Е.Томашевський, Я.Христич, Т.Марценюк, В.Шепель та писар К.Калиненко, а всі пункти було ухвалено Центральною радою². Згодом у пресі з'явився ще один пункт, у якому зазначалося, що “платня поземельного податку починається негайно, а платня подоходного – з першого серпня, коли починається платня і державного подоходного податку. Розуміється, що податки на потреби Центральної ради морально-обов'язкові для населення”³.

У те, що моральну обов'язковість платити раді гроші (поряд з законним примусовим обов'язком сплачувати ще й Тимчасовому

¹ Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – № 15/16. – вересень.

² Там само.

³ Нова Рада. – 1917. – 1 липня.

урядові) широкі кола населення виконувати, очевидно, не будуть, – передбачалося генеральним секретарем фінансів ще до прийняття законів. Як уже згадувалося вище, він вважав ”оподаткування по 10 коп. з десятини при сих умовах... нерівним”, а посімейний податок – як одноразовий, і що мав, за його словами, ”статистичне значення, бо покаже, скільки у нас на Україні сімей, котрі ”дозріли” до державного розуміння справ”¹. Як показала сувора дійсність не ”дозріли” майже всі. В тому ж числі й урядовці, які так і не встановили чітку систему механізму здійснення податкових зборів й виявили себе як талановиті самодіяльні диспутанти, а не практики-фахівці державотворення.

Тим часом, до Києва прибули представники Тимчасового уряду М.Терещенко та І.Церетелі. Владу в Петрограді непокоїла поведінка українців і для налаштування ситуації з намірами Києва у давню столицю прибули можновладці із столиці північної. Тимчасовий уряд зажадав від Центральної ради поступок і домігся очікуваного. На спільному з російськими представниками засіданні Генерального секретаріату, що відбулося зокрема 29 червня 1917 р., торкалися і фінансового питання. З українського боку у нараді взяли участь В.Винниченко, Х.Барановський, Б.Мартос, С.Петлюра, М.Стасюк, І.М.Стешенко, В.Садовський, С.Єфремов, П.Христюк та М.Грушевський. В перебігу перемовин виявилася вся грошова скрута, у якій опинилася українська влада, коли Х.Барановський сам запропонував фактично ліквідацію навіть тих морально-зобов'язуючих українських податків, що, хоч і ефемерно засвідчували елементи фінансової автономії України. “Додаткове обкладання навряд можна визнати доречним, – заявив він. – Центр всеросійськ[ий] повинен бути єдиним, але ми повинні отримати кошти не шляхом надбавки, а шляхом смітних асигнувань по бюджету, затвердж[еному] краєвим органом – радою”². В цих словах виявилось оте *testimonium paupertatis**** України Центральної ради.

Церетелі, відчувши тон вимовленого, одразу ж поставив умову, для вирішення, власне, якої вони з Терещенком і приїхали до Києва: “Якщо буде точно [з]формульовано, що це (тобто Генеральний Секретаріат – *П.Г.Н.*) буде орган Тимчас[ового] ур[яду], то кошти безумовно, будуть відпущені на видатки по управлінню краєм”³. Уряд України, не маючи за собою реальної сили, пішов на поступки. У ці ж дні на основі угоди між Центральною радою та Тимчасовим урядом, Україну було визнано останнім, як окрему територіально-адміністративну одиницю Російської республіки із своїм представницьким органом. То був окреслено певний крок відступу автономної України, політична поразка провідників Центральної ради, зумовлена їхньою неспроможністю опанувати фінансово-економічною ситуацією в поєднанні з автономіською

¹ Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – № 15/16. – вересень.

² ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 18, арк. 24-24 зв.

*** *Testimonium paupertatis* – Свідчення власної слабості (лат.).

³ Там само.

хворобою відчуття неповноцінності державотворчих можливостей українства, а по суті справи, самих себе.

3 липня 1917 р. у своєму II Універсалі Центральна рада повідомляє народів: “В згоді з іншими національностями України і працюючи в справах державного Управління, як орган Временного Правительства Генеральний Секретаріят Центральної Ради твердо йтиме шляхом зміцнення нового ладу, утвореного революцією... Визначаючи що доля всіх народів Росії міцно зв’язана з загальними здобутками революції, ми рішуче ставимось проти замірів самовільного здійснення автономії України до Всеросійського Учредительного Зібрання”¹.

Того ж дня (3 липня 1917 р.) Тимчасовий уряд своєю постановою офіційно затвердив Генеральний секретаріят як підпорядкований йому крайовий виконавчий орган Центральної ради в Україні: “Вислухавши повідомлення міністрів Керенського, Терещенка і Церетелі по українському питанню, Тимчасове Правительство вирішило: “Призначити як вищий орган для керування крайовими справами на Україні окремий орган – Генеральний Секретаріят, склад якого буде визначено правительством в згоді з Центральною Українською Радою, доповненою, на справедливих основах, представниками других народів, сущих на Україні, в особі їх демократичних організацій. Через згаданий орган будуть переводитись правительством міри і заходи в житті краю і його управлінні”².

Неможливість зорганізувати власне грошове господарство, що стало однією з причин національно-політичних поступок щодо Росії у період її найбільшого знесилення і водночас національного піднесення в Україні, свідчить, що українська молода державність, очолювана соціалістичними партіями, мала в наявності фахівців-урядовців не кращої імперської державної школи, над якими тяжів не менш хибний тип професійного, можливо й підсвідомого, малоросіяництва, що у політичному вимірі виявився у пануючому на початковому і, можна сказати, вирішальному, етапі державного становлення України, духові автономно-федералізму.

Згідно з вищевказаною домовленістю з представниками Тимчасового уряду, 16 липня 1917 р. Центральна рада затверджує “Статут Вищого Управління Україною”, у якому відносно фінансового боку вказувалося, зокрема, що:

“§ 11. Генеральний Секретаріят передає на затвердження Тимчасового Правительства тимчасові обрахунки видатків на потреби України, які розглянула і ухвалила Центральна рада.

§ 12. Такими коштами, які надходять на рахунок Центральної ради, розпоряджується Генеральний Секретаріят по бюджету, ухваленому Центральною радою”³.

¹ Там само, спр. 5, арк. 10-11.

² Вісти з Української Центральної Ради. – 1917. – № 10. – червень.

³ Вісти з Української Центральної ради. – 1917. – № 18. – листопад; *Христюк П.* Замітки і матеріяли до історії української революції 1917-1920 рр. – Відень: Український Соціологічний Інститут, 1921. – Т. 1. – С. 96-97;

У нових обставинах український крайовий уряд заходився до вироблення власного бюджету. Генеральне секретарство фінансів було одним із ключових у його складі, а тому структуризація його складу та визначення суми на утримання службовців стало на порядок денний досить гостро. 13 липня 1917 р. одним з питань, які розглядалися Генеральним секретаріатом (присутні: В.Винниченко, В.Садовський, Х.Барановський, М.Стасюк, І.Стешенко, М.Полозов, П.Христюк, О.Шульгін та Б.Мартос), було визначення бюджету генеральних секретарств¹.

Урядом було ухвалено такий бюджет генерального секретарства в справах фінансових (до 1 серпня 1917 р.):

“1. Місячна платня генерального секретаря в справах фінансових з 15/V[I] по 1/VIII-1917 р. – 500 [р.] 00 [к.]	750 [р.] 00 [к.]
2. Його товариша: а) з 10/VII по 1/VIII-1917 р. – 500 р. 00 [к.]	355 р. 00 [к.]
б) Його ж як завідуючого бухгалтерією – 325 р. 00 [к.]	231 р. 00 [к.]
3. Утворення і утримування фінансової комісії із представників науки за липень	500 р. 00 [к.]
4. На розроблення питання про цукроварну та тютюнову промисловість	500 р. 00 [к.]
5. Місячна платня співробітників генерального секретаріату	4500 р. 00 [к.]
6. На видатки на канцелярію, пошту, друки і різне	1164 р. 00 [к.]
Всього	8000 [р.]” ² .

16 липня 1917 р. бюджет Генерального секретаріату розглядала Мала рада. При обговоренні виявилось, “що деяким товаришам секретарів визначається значно більша платня, ніж самим генеральним секретарям. Так, наприклад, – коли всі секретарі дістають по 500 крб. в місяць, то товариш секретаря фінансових справ має діставати 750 крб., а два товариші секретаря земельних справ – по 800 крб. місячно”³. За деякими виправленнями, які видно з вищенаведених кошторисів, Малою радою було затверджено бюджети лише трьох секретаріатів – земельних, судових та фінансових справ⁴.

Однак насправді обставини виявилися набагато складнішими, ніж на папері. У липні 1917 р. у касі Центральної ради було лише близько 90

¹ ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 32, арк. 25-25 зв.

² ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 32, арк. 25-25 зв.; *Лебедева І.* Неопубліковані протоколи засідань Генерального Секретаріату Центральної Ради // Студії з архівної справи – С. 216-217.

³ Нова Рада. – 1917. – 18 липня.

⁴ Там само.

тис. рублів¹, в той час як її видатки склали суми більші за прибутки. Так, видатки по бюджету (сміті) лише Генерального секретаріату з 1 серпня до 1 вересня 1917 р., при складанні якого уряд “керувався даними з затвердженого бюджету за попередній місяць”, які було ухвалено 30 серпня 1917 р. на засіданні Малої ради, склали 58 тисяч 255 руб. 83 коп. (з урахуванням покупки електричної арматури і меблів у готель “Савой”)². Загальна сума лише урядового бюджету за серпень 1917 р. складала 66 тис. 755 руб. 83 коп.³ З цієї суми на організацію праці Генерального секретарства фінансів передбачалося 4 тис. рублів. Крім того, на платню генеральному секретарю – 500 руб., а його товаришам – 750 руб.⁴ Фінансувати більш розширені урядові інституції чи мережу адміністративних органів у губерніях та повітах Центральна Рада була неспроможною. Гроші ці знову ж передбачалося отримати від Тимчасового уряду.

З цією метою ще 14 липня 1917 р. Генеральним секретаріатом для відповідних переговорів до Петрограда було вирішено відправити голову крайового уряду В.Винниченка та фінансового секретаря Х.Барановського⁵. На час від’їзду Х.Барановського обов’язки генерального секретаря фінансових справ тимчасово було доручено виконувати В.Садовському⁶. Тимчасовий уряд погодився асигнувати на потреби Генерального секретаріату до смішного малу суму в 300 тисяч рублів, але й вона не була переведена урядові автономної України⁷.

Ситуація всередині Центральної ради загострилася настільки, що 6 серпня 1917 р. її голова М.Грушевський оголосив про вихід у відставку зі своєї посади⁸. За таких скрутних обставин і повному урядовому безладі в серпні 1917 р. сталася урядова криза. 9 серпня 1917 р., оперуючи формальним приводом, до демісії подав урядовий склад⁹. 10 серпня 1917 р. на порядку денному засідання Малої ради розглядалося питання відставки Генерального секретаріату¹⁰. 12 серпня 1917 р. Центральний комітет партії соціалістів-революціонерів постановив “відкликати із складу Генерального секретаріату решту своїх членів – Барановського та Голубовича”¹¹. З цього дня Генеральне секретарство фінансів опинилося без керівника. Наступного дня голова уряду В.Винниченко, зіткнувшись з бойкотом його кандидатури з боку фракції

¹ Нова Рада. – 1917. – 27 липня.

² Вісти з Української Центральної Ради. – 1918. – № 24, 25. – січень.

³ Там само.

⁴ Нова Рада. – 1917. – 18 липня.

⁵ ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 32, арк. 26.

⁶ Там само, арк. 27-27 зв., 29.

⁷ Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. – Відень: Український Соціологічний Інститут, 1921. – Т. 2. – С. 16.

⁸ Грушевський М. Спомини // Київ. – 1989. – № 11. – С. 113-131.

⁹ Яневський Д. Перші кроки до національної державності (березень – квітень 1917 р.) // Пам’ятки України. – 1990. – № 3. – С. 8.

¹⁰ Вісти з Української Центральної Ради. – 1917. – № 22/23. – листопад.

¹¹ Нова Рада. – 1917. – 15 серпня.

есерів, відмовився формувати Кабінет. Комітет Центральної ради відставку уряду прийняв¹.

Сформувати новий уряд 14 серпня 1917 р. було доручено Д.Дорошенкові. Тоді ж, на пропозицію Ткаченка, секретарем фінансових справ передбачалося запросити Дрелінга або когось іншого². 17 серпня 1917 р. Д.Дорошенко повідомив, що запропонував посаду генерального секретаря фінансів М.Туган-Барановському, який проте ще не дав відповіді на цю пропозицію³. Наступного дня Д.Дорошенко відмовляється формувати новий уряд і формування Генерального секретаріату знов було доручено В.Винниченку, який між інших претендентів на секретарські посади назвав також професора М.Туган-Барановського⁴. 21 серпня 1917 р. Мала рада нарешті ухвалила склад Генерального секретаріату, а вже 28 серпня 1917 р. Центральна рада надіслала телеграму про сформування і затвердження нового крайового уряду до голови Тимчасового уряду Керенського та комісара при Тимчасовому уряді у справах України Стебницького⁵.

Посаду генерального секретаря фінансів зайняв відомий не лише в Україні, а й поза її межами професор М.І.Туган-Барановський. Невдала робота першого складу Генерального секретаріату, зокрема у фінансовій сфері, була зумовлена низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних обставин. Про їх кількість і значимість/вагомість можна сперечатися, проте очевидними є: автономістська (апріорі) спрямованість лідерів Центральної ради щодо політичного курсу крайового розвитку України з чітко окресленими (обмеженими) культурно-освітніми рамками; загальна соціалістична риторика провідників уряду та Центральної ради за повної відсутності практичних навичок адміністративно-господарчої діяльності; та, нарешті, непрофесійність кадрів в урядовому апараті (генеральний секретар фінансів не мав навіть середньої освіти; фахівці, які не сповідували соціалістичну ідеологію не допускалися до відповідальних посад тощо). Усе це в поєднанні з зовнішніми обставинами та революційним безладом, поглибило фінансову розруху в підпорядкованих Центральній раді губерніях, призвело до анархізації в провінції, прискорило відцентрові тенденції по всій Україні та, врешті, призвело до кризи в самому Генеральному секретаріаті, і значна доля відповідальності за такий розвиток подій лягає на плечі безпосередньо генерального секретаря фінансових справ Х.Барановського та голову Генерального секретаріату В.Винниченка.

¹ Там само.

² Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – № 22/23. – листопад.

³ Там само. – № 24. – грудень.

⁴ Там само.

⁵ Народня воля. – 1917. – 29 серпня.